

Apžvalgos, recenzijos, vertimai

TRYS POKALBIAI SU LIONGINU PAŽŪSIU

2015 m. vasario 7 d. Vertimo studijų katedros veteranui, vienam iš katedros kūrėjų, Lietuvos vertimo studijų mokyklos pradininkui, lietuvių ir anglų poezijos vertėjui LIONGINUI PAŽŪSIUI sukako 75-eri. Ta proga skelbiame Lietuvos konferencijų vertėjų asociacijos iniciatyva parengtą pokalbį su gerbiamuoju Jubiliatu, kurį kelios vertėjų kartos teisėtai laiko savo mokytoju ir įkvėpėju. Pokalbį užrašė buvusi Vertimo studijų katedros studentė, konferencijų vertėja Asta Dvilaitienė. Tekstą padėjo parengti buvusi katedros darbuotoja Reda Šmitaitė.

PIRMASIS POKALBIS: APIE LAIMĘ TURĖTI GERUS MOKYTOJUS IR GYVENIMO NENUTRŪKSTAMUMĄ

Dėkoju, kad sutikote susitikti. Esate kalbininkas ir vertėjas, vertimo istorijos ir teorijos kūrėjas, ne vienos vertėjų kartos mokytojas, dėstytojas, gramatiku, žodynų ir enciklopedinių leidinių bendraautoris. Kaip sekėsi derinti mokslininko ir vertėjo kelia?

Aišku, kad iš čia išvardintų mokslininko ir vertėjo kelių, vertėjo kelias buvo pirmesnis, nes tik susidomėjus pačiu vertimu ir įgijus tam tikros praktikos atsirado ir moksliniai interesai. O vertimu susidomėjau dar mokykloj. Ir, kaip visada, aišku, tokius dalykus lemia mūsų mokytojai. Turėjau laimės turėti labai gerą anglų kalbos mokytoją netgi tokiam užkampy, kaip Kaišiadorys, – anuomet tai nedidelis miestelis tarp Vilniaus ir Kauno. Mano mokytojo Vaclovo Baravyko gyvenimas susiklostė taip, kad jis tuoj po karo dėstytojavo universitete, bet pokario ideologinė situacija buvo tokia, kad jam neleido toliau dirbti universitete, jis galėjo tik mokytojauti provincijoje, ir artimiausias kelias buvo dirbti Kaišiadoryse – tarp Vilniaus ir Kauno, kur galėjo kasdien lengvai traukiniu nuvažiuot... Taigi aš turėjau vieną iš geriausių Lietuvoje anglų kalbos mokytojų, kurie dar prieš karą mokėsi kursuose Anglijoje. Ir jau paskutinėj vidurinės mokyklos klasėj į savo storą sąsiuvinį buvau išvertęs Herberto Velso (Herbert Wells) „Pirmieji žmonės mėnulyje“. Na, žinoma, verčiau ne iš originalo, o iš adaptuotos moksleivių skaitinių knygelės, nes vertimas tilpo į vieną storą sąsiuvinį.

57-aisiais metais pirmą kartą įėjau į Vilniaus universiteto Sarbiejaus kiemą. Čia dar viskas atrodė kitaip, dar augo ir senasis berželis, dabar jau yra naujas, ne tas, kurį aš mačiau 57-aisiais metais su savo kurso draugais. Tarp mano bendrakursių jau buvo turinčių aspiracijų ne tik tapti anglų kalbos mokytojais, vidurinės mokyklos anglų kalbos mokytojais, bet ir svajojančių tapti vertėjais... Aišku, daugiausia tai buvo bendraamžiai

iš miestų ir miestelių, iš kaimų jų beveik nebuvo. Tai buvo tokie tarsi atlydžio metai. Tarp mūsų buvo ir vienas kitas vyresnio amžiaus, ir iš tremties grįžusių asmenų, pavyzdžiui, kurso draugė Julija Lapienytė, kuri vėliau tapo grožinės literatūros vertėja. Ketvirtame kurse įkūrėm anglų kalbos vertėjų būrelį, kuriam vadovavo vyr. dėstytoja Aleksandra Dantaitė. Susirinkom, mane ten išrinko to būrelio pirmininku, pasidalinom apsakymus, paskui su dėstytoja sėdėdavom, dirbdavom, taisydavom... Visi kartu išvertėm ir studijų baigimo metais išleidom (tiksliau sakant, leidykla išleido) anglų rašytojos Ketrinos Mensfeld (Katherine Mansfield) apsakymų rinkinį „Puodelis arbatos“. Aišku, didžiausią darbo dalį padarė dėstytoja, ji tą mūsų grubią vertimo kalbą pataisė. Taigi mūsų kursas baigė, išleisdamas tą knygelę. Tokia buvo pirmoji vertėjo darbo patirtis Universitete.

Tiesa, turėjom šiek tiek vertimo žodžiu praktikos. Ketvirtame kurse visiems anglistams priklausė vertimo praktika, ir keli iš mūsų dirbo vertėjais žodžiu. Tada buvo viena institucija, kur buvo galima atlikti vertimo žodžiu praktiką – „Inturisto“ įstaiga Vilniuje. Kartais tuo metu pasirodydavo vienas kitas užsienietis, ne grupės. Ir norėdami tapti tais gidais vertėjais, turėjome lankyti gidų kursus. Sakykim, Petro ir Povilo bažnyčioj architektūros istorikas mums tada pasakojo apie baroko įžomybes, kuo šita bažnyčia ypatinga. Apskritai senosios Vilniaus architektūros žinovai vedžiojo mus, ir mes turėjome pasirašyti netgi tekstą ekskursijos, kuri prasideda stovint Katedros aikštėj, žiūrint į Gedimino kalno bokštą, o baigiasi anuometinėj Lenino aikštėj. Bet apskritai užsienio turistų pasitaikydavo labai retai. Net ir vėliau, tapus Universiteto dėstytoju, vienintelė proga versti žodžiu buvo, kai kartais pasikviesdavo rektorius, pas jį atėjus kokiam nors angliškai kalbančiam svečiui. Šitaip pajutau ir vertimo žodžiu skonį.

Niekas nesiūlė versti knygų. Baigę universitetą, mes trise kurso draugai išvertėm vieną knygą iš anglų kalbos apie baltųjų ir juodųjų santykius Pietų Afrikoje, apie rasinę segregaciją ir visa kita. Džiaugėmės ir tuo, ką gavome, nes tų grožinės literatūros knygų net ir iš anglų kalbos buvo verčiama labai nedaug. Gauti versti kokią nors knygą, žinoma, buvo sunku dar ir dėl to, kad buvome ką tik baigę. Tokia buvo ankstyvoji vertimo ir vertėjavimo patirtis.

Tapęs dėstytoju, ėmiau domėtis ir vertimo mokslu, nes dėstytojas turi domėtis ir mokslu, pats mokslą skleisti. Pirmoji domėjimosi kryptis buvo vertimo istorija. 62-aisiais baigėm universitetą, o 64-aisiais metais buvo Šekspyro 400-osios gimimo metinės. Sugalvojau parašyti straipsnį apie Šekspyro kūrinį leidimą lietuvių kalba, paieškoti pačių ankstyviausių vertimų. Teko pasėdėti Universiteto retų spaudinių skyriuje, pavartyti mūsų senuosius leidinius, tokius kaip „Aušra“ ir „Varpas“, panaršyti tikintis, kad galbūt juose kas nors buvo skelbta. Ir kaip tik „Aušroj“ radau Jurgio Zauerveino 1884-aisiais metais lietuviškai paskelbtą Hamleto monologą „Būti ar nebūti“, taip

pat nemažai paskesnių vertimų, išleistų Lietuvoje ir Amerikoje JAV lietuvių. Žodžiu, parašiau straipsnį „Šekspyro kelias lietuviškai“, apžvelgdamas tą kelią nuo Zaurveino iki Churgino, kada buvo išleisti šeši Šekspyro verstinių raštų tomai. Vėliau su Rimantu Remeika, kai jis buvo aspirantas, parašėm panašų straipsnį apie Bairono poezijos vertimus į lietuvių kalbą. Be to, kelis dešimtmečius rinkau lietuvių poezijos vertimus į anglų kalbą, rašiau apie juos recenzijas. Tai va, domėjimasis vertimo istorija.

Kol Universitete nebuvo vertimo specializacijos, visi turėjo eiti dirbti dažniausiai mokytojais, vienas kitas patekdavo į vadinamąsias „pašto dėžutes“. Vilniuje buvo įslaptintų gamyklų, kurios kažką gamino ar karo pramonei, ar įrangą kosmoso tyrimams ir kurioms rūpėjo dažniausiai neteisėtais keliais gautų užsieninių patentų turinys, todėl reikėjo techninio vertimo, išversti tuos patentus į rusų kalbą. Taigi vienas kitas anglistas ten patekdavo.

Vis dėlto Aukštojo mokslo ministerija leido vienais metais mums iš 70 anglistų atrinkti bent 10, vieną grupelę, sumažinti jiems šiek tiek kalbos istorijai ir kai kuriems kitiems dėstomiesiems dalykams skirtų akademinių valandų skaičių, kad galėtume juos rengti vertėjais. Ir mes vieną tokią grupelę išleidom. Cha, bet kur juos įdarbinsi? Nėra kur. Ir, kiek dabar atsimenu, nė vienas iš tos grupės taip ir nedirbo vertėju, o išėjo mokytojauti. Leidyklose vietų nebuvo. Ir tik vienas vyrukas, kuris išvažiavo dirbti į Klaipėdą, o vėliau, kai buvo atidarytas Klaipėdos universitetas, tapo literatūros dėstytoju, rašė recenzijas apie vertimus ar panašiai. O jau aštunto dešimtmečio pabaigoj atsirado privalomas vertimo kursas visiems svetimkalbiams. Štai tada reikėjo parengti ir dėstyti trumpą vertimo teorijos pradmenų kursą, o kartu ir labiau ta teorija domėtis, daugiau pasiskaityti.

Vilniaus universitete dėstote daugiau nei pusšimtį metų – nuo 1962-ųjų. Koks mintys Jus aplanko, stebint besikeičiančias studentų kartas?

Mįslingas klausimas. Dabar, kada atsigręži atgal, atrodo, kad visi tie metai, visi tie darbo metai Universitete, kai kiekvieną rugsėjį vėl ir vėl grįžti į auditoriją, ėjo praėjo, ir niekas nesikeitė, nes kasmet matydavai vis jaunus veidus. Aš keičiuosi, aš senstu, o auditorijoje – visą laiką jaunimas. Ir dabar atsigręžęs manau, kad tie metai tarsi liudija gyvenimo tęstinumą, gyvenimo nenutrūkstamumą. Prisimeni, kad buvo tie sunkūs jaunystės laikai, kada, sakykim, grįžti į bendrabutį ir daugiau kaip kefyro ten nieko neturi; dabar – kiti laikai, bet matai, kad kitos kartos jauni žmonės siekia to paties tikslo, kaip ir tu kažkada, atėjęs į universiteto suolą tais pokario metais. Tai tokios universiteto ir apskritai gyvenimo tęstinumo, nenutrūkstamumo, tokio jaunystės gyvybingumo mintys aplanko. O save laikau šitos tąsos grandimi. Atėjai, įžengei, bet sulauki metų, kada turi pasitraukti, o visa tai tęsis, eis toliau, toliau, visai nepriklausomai nuo tavęs...

Pristatydamas savo 2014 m. išleistą monografiją „Kalba ir vertimas“ rašėte, kad tai – „knyga vertėjams, visų pirma naujai vertėjų kartai, perimančiai vyresniosios kartos patirtį ir įgundančiai pasitelkti naujoviškas informacines technologijas“. Kaip apibūdintumėte vertėjų kartos sampratą? Kas kiek metų keičiasi vertėjų karta? Kelias studentų laidas, o gal veikiau, kokias laidas „sutalpintumėte“ į tos pačios vertėjų kartos paradigmą?

Tiksliai nubrėžti tas kartų ribas yra nelengva ir turbūt neįmanoma. Aišku, buvo ta karta, sovietmečio vertėjų karta, Lietuvoj, dažniausiai grožinės literatūros vertėjų karta, kuri, viena vertus, rėmėsi savo pirmtakų patirtimi, ir, kita vertus, jai buvo primateamos tos pačios sovietinės vertimo, vertimo etikos taisyklės, neretai reikėjo pasižiūrėti į rusišką vertimą, ypač, sakykime, teksto interpretacijos klausimais. Jeigu kas nors buvo praleista rusiškame vertime, tai buvo reikalaujama praleisti ir lietuviškai. Sakykim, Povilo Gasiulio išverstame Selindžerio romane „Rugiuose prie bedugnės“ randame išbrauktą vieną kitą pastraipą, nes jos neatitiko anuometinių sovietinės cenzūros ideologinių nuostatų. Žinoma, ta sovietmečio vertėjų karta sulaukė ir Nepriklausomybės, ir informacinių technologijų amžiaus, kompiuterių amžiaus. Kai kurie anuometiniai jų vertimai dabar atnaujinami, taisomi, leidžiami iš naujo. O naujoji karta – aš ją siečiau su informacinių technologijų atsiradimu – savo mąstymu visai kita, ji pasikliauja jau ne tik tuo, ką išmoko, bet ir tuo, ką, kaip ir kur galima rasti internete. Atimk dabar internetą iš vertėjo. Bijau, kad vertėjas be jo visai pasimestų. Dabar jau sunku įsivaizduoti, kaip galėjo išsiversti be interneto vertėjai anais laikais, kada jie buvo atskirti nuo to pasaulio, kuris buvo už geležinės uždangos. Taigi mano akirytyje bent dvi vertėjų kartos – senoji ir naujoji, atsiradusi jau atkūrus Nepriklausomybę, su vertimų bumu ir informacinėmis technologijomis, kurios ypač praverčia dalykinės kalbos tekstų vertėjams.

Aišku, skiriasi ir kartų požiūris į vertimą. Dabar duok studentui versti dalykinį tekstą, tai jis pirmiausia pasitikrins internete, ar tekstas nėra jau išverstas, ką galima tuoj pat iš interneto išpešti jau gatavo. O anuomet vertėjas turėjo pasikliauti dažniausiai vien savo jėgomis ir labai kukliais informacijos paieškos ištekliais. Todėl šiais laikais netgi rengiant vertėjus siekiama, kad jie ne tik susikrautų kiek įmanoma daugiau informacijos į savo galvose nešiojamas atmintines, bet ir gerai orientuotųsi, kur prireikus galima greitai ieškoti ir rasti reikiamos informacijos.

Docente, dar viena Jūsų citata: „Niekas negimsta vertėju. Kaip ir daugelyje kitų žmogaus veiklos sričių kompetencija įgyjama mokantis. Vertėjo profesinė veikla – tai visą gyvenimą trunkančios studijos.“ Kokias vertėjo ir vertėjo žodžiu kompetencijas įvardytumėte svarbiausiomis? Ar jos kito / kinta?

Galima išvardyti daug tų kompetencijų, bet kelios yra svarbiausios, pamatinės. Visų pirma tai kalbų mokėjimas. Geras bent dviejų kalbų mokėjimas – tos kalbos, iš kurios verčiama, ir į kurią verčiama; tų dviejų kalbų visų atmainų ir stilių, ir administracinės, ir mokslinės, ir šnekamosios, ir gatvės kalbos. O tokių kompetencijų anais laikais mes neturėjome ir negalėjome padėti studentams ugdyti tokių kompetencijų kaip dėstytojai. Mūsų anglų kalba buvo labai ribota, mes jos sėmėmės iš Č. Dikenso, Dž. Golsvorčio romanų, pamenu, rašėme iš jų žodynėlius, mokėmės frazeologizmų ir pasakymų. O pirmą kartą atsidūrus Anglijoje į mus keistai žiūrėjo, sakydavo: „Ach, kaip gražu, beveik kaip iš knygų.“ Susitikusiam su anglakalbiais, žinoma, norėjosi kalbėti taip, kaip jie, tik negalėjai. Bet ką darysi. Kai jau įstengėm nusipirkti kokį nors geresnį radijo imtuvą ar magnetofoną, klausėmės namie BBC laidų ir anglų kalbos įrašų. Bet vis tiek sąlytis su ta kalba – ir sakytine, ir rašytine anglų kalba – buvo labai ribotas. Pavyzdžiui, tokie tekstai, kaip sutartis, komercinė sutartis ar analitinis laikraščio straipsnis sovietmečiu, buvo už mūsų domėjimosi ir pažinimo ribų.

Esu kiek nusivylęs naująja studentų karta, kad ji, turėdama daug geresnes tiesioginio kontakto su anglų kalba, anglakalbiais ir jų civilizacija, galimybes nepakankamai jas išnaudoja. Mes buvome labiau siekiantys žinių. Tai mums buvo tarsi uždraustas arba nepasiekiamas vaisius. Štai šiandien, kai prieinama įvairiausia anglakalbė televizija ir visa kita, mūsų studentų anglų kalbos tarimo įgūdžiai galėtų būti daug geresni. Žodžiu, vertėjui visada, ir anais laikais, ir dabar, reikia gero abiejų kalbų mokėjimo ir net, pabrėžiu, lietuvių kalbos, ypač jos, jeigu verčiama į lietuvių kalbą. Galiu prisipažinti, kad versdamas raštu į lietuvių kalbą, dažniau naršau ne anglų kalbos, o lietuvių kalbos žodynus.

Antra kompetencija, kuri yra būtina vertėjams ir kurios irgi trūko vyresniajai kartai, – tai to pasaulio, kurio tekstus vertėjas verčia, realijų pažinimas. Žinoma, buvo dėstoma vadinamoji šalitoryra. Aš pats dėščiau Anglijos istoriją ir geografiją, ir JAV istoriją ir geografiją, bet tai buvo paviršutiniškos knyginės žinios. Praktinio dalykinio pobūdžio pažinimo reikia. Juk, kai skaitai amerikietišką tekstą ir randi žodį *state*, reikia rinktis, ar jį sieti su lietuviškais žodžiais „valstybe“ ar „valstija“. Jeigu žinai, kad JAV švietimas ir universitetai yra siejami su valstijos finansavimu ir valdžia, tai *Pennsylvania State University* versi „Pensilvanijos valstijos universitetas“, o ne „Pensilvanijos valstybinis universitetas“. Be šito žinojimo negalėsi tinkamai pasirinkti lietuvių kalbos atitiktens. Kai skaitai Dž. Grišemo (John Grisham) romanus, vadinamus teisinius trilerius, išverstus į lietuvių kalbą, matai, kad kai kurie vertėjai labai menkai susipažinę su JAV teisėtvarka, kartais net civilinės teisės dalykų neskiria nuo baudžiamosios teisės, „teismo sprendimą“ painioja su „teismo nuosprendžiu“. Žodžiu, vertėjui reikalingas kuo platesnis verčiama kūrinio pasaulio pažinimas. Vertėjai turi būti smalsūs viskam

(*translators are knowledgeable people*), domėtis viskuo, kas vyksta aplink pasaulyje. Prieš steigiant Vertimo studijų katedrą Universitete, mes, visi jos dėstytojai, buvome pakviesti į Bradfordo universitetą vieną mėnesį mokyti vertimo dalykų. Rytai klausydavom žinių, skaitydavom laikraščius, kad, jeigu nuo 10 val. tektų eiti dirbt vertėju, žinotume, kuo gyvena pasaulis. Tarkim, jeigu išvakarėse vyko kokios svarbios futbolo rungtynės, turi žinoti, koks rezultatas, nes gal deryboms prie stalo susėdę žmonės būtent nuo to ir pradės pokalbį, o aš kaip vertėjas irgi turiu žinoti šį bei tą apie tas rungtynes ir jų rezultata. Tai va, tas žinojimas turi būti labai įvairiopus. Kuo platesnis akiratis, kuo platesnis pasaulio pažinimo diapazonas, tuo bus malonesnis vertėjo profesinis gyvenimas.

Taigi tokie yra du stulpai, ant kurių renčiama vertėjo darbo sėkmė. Žinoma, dabar jau daugeliui vertėjų, ypač jaunimui, neišvengiamai reikalingas ir trečias mokėjimas – mokėjimas naudotis naujausiomis informacinėmis technologijomis. Mokėjimas jomis efektyviai naudotis ypač reikalingas, kai reikia ką išversti greitai. Juk vertimas neretai būna reikalingas tiksliai tą valandą, jis gali būti puikiausias vertimas, bet pavėluotai atliktas, jis jau bevertis, nereikalingas tam, kas jį užsakė.

ANTRASIS POKALBIS: APIE GYVENIMO PIRTIS IR MAGNETOFONUS

Docente, rengdamas monografiją „Kalba ir vertimas“, išanalizavote daugiau nei 700 įvairių šaltinių, iškėlėte retorinį klausimą: „Ar žmonės, kuriems vertimas yra kasdienė veikla, turi kokios naudos iš to, ką daro teoretikai, ar visa tai ignoruoja?“ Kokias šiuolaikinės vertimo teorijos tendencijas išskirtumėte?

Be abejo, teorija, bet kokia teorija, turi turėti sąsajų su praktika. Kas yra teorija? Teorija yra tam tikras mokslinis apibendrinimas. Ypač savo paskutiniame vertimui skirtame darbe, monografijoje „Kalba ir vertimas“, aš ir stengiausi, kad jis būtų ne koks nors abstrakčių, išgalvotų vertimo taisyklių ar nuostatų rinkinys, o mokslinis apibūdinimas to, ką vertėjai iš tikrųjų daro, norėjau parodyti net ir patiems vertėjams, kokias perdaras jie daro, ir aptarti, kodėl jie jas daro. Ir pasirodo, kad sąmoningai ar nesąmoningai labai įdomių dalykų jie daro. Jie kai ką keičia, kai ką prideda, kai ką praleidžia. Todėl reikia teoriškai apmąstyti ir pagrįsti, kokiais tikslais jie tokius dalykus daro, kas juos verčia tai daryti. Gal tai dėl kalbų skirtumų?

Anglų kalboje, sakykime, daiktavardis neturi gramatinės giminės. Ir štai vertėjas žodžiu versdamas į lietuvių kalbą išgirsta sakinį: „*Yesterday I met a friend from Sweden.*“ Sakinys jau nuskambėjo, o jis neverčia, tyli. Kodėl jis delsia? Ta kalba, į kurią jis verčia, vietoj *friend* reikalauja pasirinkti vieną iš dviejų žodžių – vyriškosios giminės daiktavardį „draugas“ arba moteriškosios giminės daiktavardį „draugė“. Tik tada, kai kalbėtojas

toliau pasakys: „*She was...*“ arba „*He was...*“, vertėjas galės išversti minėtąjį sakinį tiksliai ir taisyklingai.

Bet be kalbų skirtumų dar yra kultūrų skirtumai. Šiuolaikinėse vertimo teorijose ypač pabrėžiamas kultūrinis vertimo aspektas, nes verčiant susiduria ne tik dvi skirtingos kalbos, bet ir su jomis siejamos dvi skirtingos kultūros. Natūraliai atsiranda dvi vertimo pakraipos arba, kaip dabar madinga sakyti, strategijos – savinimas ir svetimimas. Ar aš verstinį tekstą darysiu kiek įmanoma skaitytojui savą, kad jis atrodytų kuo panašnis į vertimo kalba parašytą originalų kūrinį? Ar aš pabrėšiu, kad čia yra verstinis, svetimas tekstas, tekstas, susijęs su kita kalba ir kita kultūra? Tų savinimo ir svetimavimo apraiškų gali būti įvairiausių. Pamenu tokią anglišką literatūrinę pasakėlę vaikams, kurioje yra pasakymas *girls and boys*. Vienas vertėjas pamanyo: „Reikia tuos žodžius sukeisti vietomis, nes pasakymas „berniukai ir mergaitės“ lietuviškai skamba įprasčiau, sklandžiau.“ Kitas vertėjas, kuris bus sąmoningai linkęs perteikti tekste slypintį kitos kultūros elementą, t. y. lietuvių skaitytojams pasakyti: „Žiūrėkit, anglai pirmiausia pamini mergaites“, tą pasakymą išvers pažodžiui. Atrodo, kad tai menkniekis. Bet, jei vertėjas pasuks svetimavimo linkme, gal kuris nors skaitytojas pastebės šį menkniekį. Čia tik vienas pavyzdys, bet vertimo istorijoje yra kraštutinio savinimo pavyzdžių. Juk kažkada 19-ojo amžiaus vidury adaptuotas ir iš vokiečių kalbos išverstas „Robinzonas Kruzas“ Lietuvoje atsirado kaip „Rubinaitis Peliūzė“ su savais lietuviškais Palangos, Klaipėdos, Nemuno vietovardžiais. Žodžiu, turime sulietuvintą Robinzono Kruzo variantą.

Apskritai galima sakyti, kad tokie kertiniai vertimo teorijos dalykai – pažodinis ar laisvas vertimas, verstinio teksto savinimas ar svetimimas – yra amžinos vertimo problemos nuo pat vertimo atsiradimo, tik skirtingu istoriniu laikotarpiu iškeliama tai viena, tai kita. Senovės Romoje buvo laikomasi savinimo strategijos. 19-ojo amžiaus pradžioje vokiečių mokslininkas Frydrichas Šlejermacheris (Friedrich Schleiermacher) reikalavo, kad vertimai iš skirtingų kalbų vokiečių kalba skambėtų skirtingai, kad skaitytojas turėtų atspėti, kuris vertimas iš ispanų ir kuris iš graikų kalbos. Judžinas Naida (Eugene Nida), mūsų laikais atnaujinęs šią polemiką, buvo savinimo šalininkas. Galiausiai italų kilmės amerikietis Lorensas Venutis (Lawrence Venuti) vėl pakurstė polemiką apie savinimą ir svetimimą, stodamas svetimavimo pusėn. Taigi tos vertimo teorijos problemos iškyla vis tos pačios, tik kiekvienu istoriniu laikotarpiu yra apaugusios savo konkretika.

Tiesa, savo knygoje „*The Translator’s Invisibility*“ Venutis kelia dar vieną – vertėjo nepastebimumo – problemą. Sakoma, geras yra tas vertėjas, kuris yra nepastebimas. Net ir konferencijų vertėjas. Jei verčiama sklandžiai, vertėjas dirba puikiai, klausytojai su ausinėmis net nepastebi, kad kalbėtoją suprasti kaip tarpininkas padeda vertėjas. Ir tai yra geriausias vertėjo darbo įvertinimas.

Stabtelkime prie vertimo žodžiu ištakų. Ar galėtumėte papasakoti, kaip buvo dėdami pirmieji vertėjo žodžiu profesijos pamatai? Nuo ko viskas prasidėjo ir kaip keitėsi? Ar pamenate, kaip vyko pirmieji profesionalaus konferencijų vertimo bandymai?

Pirmą kartą apie sinchroninį vertimą mes ėmėme galvoti Universiteto 400-ųjų metinių išvakarėse. 1979-ieji, Universiteto 400 metų jubiliejus. Naujuose Operos ir baleto teatro rūmuose buvo rengiamas iškilmingas minėjimas, į jį buvo pakviesta daug svečių, ne tik iš Tarybų Sąjungos, bet ir iš užsienio universitetų, su kuriais Universitetas palaikė ryšius. Reikėjo sinchroninio vertimo. Nedidelės sinchroninio vertimo patirties tuo metu turėjo tik mūsų kolegos rusistai. Kartais Universiteto bendruose susirinkimuose rusistai versdavo karinės katedros karininkams dėstytojams. Nei anglistai, nei germanistai, nei romanistai tokios patirties išvis neturėjo. Lietuvoje, Vilniuje, tarptautinių renginių beveik nebuvo. Atsimenu vienintelį tokį renginį, kada atvažiavo JAV rašytojai, ir Vilnius tapo dviejų valstybių rašytojų susitikimo vieta. Kažkas iš aukštosios valdžios skaitė lietuviškai iš anksto parengtą sveikinimą, o aš, pamenu, stovėjau šalia ir skaičiau savo vertimą po pastraipą. O per Universiteto jubiliejų mus pasodino kažkur teatro salės palubėj į sukaltas iš kartono kabinas ir mes sinchroniškai vertėm į anglų, vokiečių, prancūzų, rusų kalbas – į keturias kalbas.

Tie patys žmonės 1988-aisiais metais vertėjavom ir per Sąjūdžio steigiamąjį suvažiavimą, tą šeštadienį ir sekmadienį, kai dvi dienas Sporto rūmuose buvo sakomos emociškos metaforizuotos kalbos. Kadangi suvažiavimas tęsėsi dvi paras, net ir naktį vyko visokie posėdžiai, mes kvietėme visus pažįstamus anglistus, kurie norėjo mums talkinti, net ir tuos, kurie nedirbo Universitete. Ir Sąjūdžio suvažiavimo dokumentų projektus visi draugiškai vertėm į anglų kalbą, nes buvo iš anksto žinoma, kad bus užsieniečių, užsienio žiniasklaidos atstovų. Be kita ko, jiems buvo parengtas lankstinukas angliškai, jame buvo išspausdintas ir mano išverstas Kudirkos „Tautiškos giesmės“ tekstas. Tai buvo Sąjūdžio gimimo metas.

Kokių minčių lydymas prisimenate pirmuosius atsikuriančios Lietuvos žingsnius, kai kartu su kitais vertimo korifėjais, Anglų filologijos katedros kolegomis – prof. Dalija Tekoriene, Rimantu Remeika bei šviesaus atminimo doc. Olimpija Armalyte – iš elektros skydinės tuometinės Aukščiausiosios Tarybos rūmų pastogėje skelbėte žinią apie Lietuvos nepriklausomybę?

Po poros metų, 1990-ųjų kovo 10 dieną, mes, anglistai vertėjai, buvom pakviesti į pirmąjį naujai išrinktos Aukščiausiosios Tarybos posėdį. Tą naktį, kai buvo skelbiama Lietuvos Nepriklausomybė, mes iš tikrųjų dirbom skydinėj. Nebuvo numatyta, kad tuose rūmuose dirbs vertėjai, nebuvo manoma, kad prireiks kada vertėjų. Po laiptais skydinėje buvo tokia uždara patalpa, kur kaip ir Sporto rūmuose mums pastatė ant staliuko

mikrofoną, davė ausines, įjungė mažą televizoriuką, lietuvišką „Šilėlį“, ir mes matėm jo ekrane tik tuos žmones, kurie kalba tribūnoje, pirmininkaujancio nematėme, tik balsą maždaug girdėjome kažkur ausinėse. Atsimenu, netrukus mums iškilo nenumatytas klausimas – ką daryti? Šiaip anuo metu Aukščiausioji Taryba angliškai paprastai buvo vadinama vartojant sovietizmą *soviet*, taigi įprastinis angliškasis jos pavadinimas buvo *Supreme Soviet of Lithuania*. Bet mes juk skelbėm angliškai Nepriklausomybę! Skelbėm, kad mes jau nesam *soviet*. Taigi staiga supratom, kad reikia nedelsiant savo iniciatyva pakeisti šį anglišką pavadinimą! Ir mes jį pakeitėm, vietoj sovietizmo pasirinkę neutralų žodį *council*, pradėjom vartoti naują pavadinimą *Supreme Council of Lithuania*. Va, jums ir realiųjų vertimo pavyzdys. Savinimo ir svetiminimo dilemos sprendimo pavyzdys. Ir nuo tos dienos, beveik visą tą pavasarį, posėdžiaujant Aukščiausiajai Tarybai, vėliau pasivadinusiai Atkuriamuoju Seimu, beveik visada buvo apstu užsienio žurnalistų.

Vertimas irgi visada tada buvo?

Taip, taip. Beveik visada. O kitais metais buvo sausis, sausio įvykiai. Atsimenu, kaip Aukščiausiosios Tarybos rūmuose buvo smėlio pripilti maišai, kaip įeidavom su leidimais, o prie įėjimo stovėjo su medžiokliniais šautuvais vyrai, kurie saugojo rūmus. Per sausio įvykius kasryt vykdavo spaudos konferencijos. Ant stalo būdavo sustatyta daug mikrofonų, o šalia būriuodavosi daugelio žymiausių pasaulio televizijų ir agentūrų korespondentai, klausydamiesi, ką mes sakom, o ne kas sakoma lietuviškai, nes informacija jiems suprantama kalba ėjo iš mūsų stalo. Jautėm didelę atsakomybę. O iškildavo visokių klausimų. Tarkim, kaip išversti „šaudė dum-dum kulkom“ (*dum-dum bullets*), reikėjo ir šarvuočius pavadinti angliškai (*armed vehicles*). Šituos pavadinimus sužinojome iš pačių užsienio korespondentų. Mes kartu ir mokėmės, nes reikėjo mokytis tokių dalykų, kurių anksčiau gyvenime niekad nebuvo tekę pavadinti. O kiek mūsų buvusių studentų ėjo su korespondentais į kariškių saugomas vietas, ėjo į karinį miestelį iš karininkų imti interviu, kaip lydintys vertėjai. Tai toks buvo Nepriklausomybės pirmųjų metų vertėjų krikštas.

Paskui, aišku, kada jau mūsų institucijose atsirado etatinių vertėjų grupės, buvo surinktos vertėjų grupės Aukščiausioje Taryboje (vėliau Seime) ir Vyriausybėje, ten dirbo daugelis mūsų baigusiu studentų, taip pat kai kurie jauni mokytojai metė mokytojo darbą ir išėjo vertėjauti. Vertėjų žodžiu paklausa labai išaugo, kai įvairios tarptautinės organizacijos Vilniuje pradėjo rengti konferencijas, seminarus. Pavyzdžiui, Pasaulinė sveikatos organizacija organizavo Rytų Europos valstybių atstovų konferenciją. Vertėm sinchroniškai ir į lietuvių, ir į rusų, buvo trys kalbos, įskaitant anglų. Tarptautinis valiutos fondas ir Pasaulinė intelektinės nuosavybės organizacija mokė mūsų besikuriančių institucijų darbuotojus, irgi vertėjavom. Kai kuriuos tekstus iš konferencijos

salės nešdavom į auditoriją – tuos pačius tekstus, kuriuos mes dieną vertėm, vakare su studentais nagrinėdavom. Lietuva stojo į Europos Tarybą, atvažiavo jos atstovų delegacija, kuri turėjo patikrinti, ar Lietuvos įstatymai atitinka Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvenciją. Sėdėjom ištisas dienas su mūsų teisininkais ir murkdėmės teisės terminologijoje. Priimant Lietuvos konstituciją, atvažiavo amerikiečių ekspertų grupė, kuri netgi recenzavo mūsų konstituciją... Vėlgi turėjome mokytis konstitucinės teisės terminijos, visą savaitę bendravom su teisininkais. Aplinkybės taip susiklostė, kad man kartu su dėstytoja Olimpija Armalyte teko tarsi specializuotis teisės srity ir vertėjauti įvairių sričių teisininkams. Įgiję daugiau patirties, Teisės ir demokratijos plėtros centro remiami, vėliau kartu per vienerius metus parengėme ir išleidome „Anglų–lietuvių kalbų teisės žodyną“. Apskritai atkūrus Nepriklausomybę prasidėjo tokia vertėjų rugiapjūtė, atsivėrė tokie nauji vertimo barai, kad nebuvo kada atsikvėpti.

Sakote, kad nuolat iškildavo visokių klausimų, daug ko nemokėjote. Ar galėjote palyginti save su vertėjais tų valstybių, kuriose vertėjo žodžiu profesija jau turėjo tradicijas ir istoriją?

Daug ko nemokėjom, nemokėjom tos dalykinės kalbos, nemokėjom techninių dalykų, nemokėjom teisinių dalykų. Juk mūsų anglų kalba, jau sakiau, buvo literatūrinė daugiausia. Tad visko teko mokytis čia pat iš tos medžiagos, kurią gaudavai iš vakaro arba jau eidamas į kabiną. Sakykime, amerikiečiai mokė mūsų kariškius karinės vadybos, tai parengdavo visą 4–5 dienų seminarų medžiagą, mes ją gaudavome iš anksto. Daug ką tekdavo pirmąkart lietuviškai patiems įvardyti. Kartu su valstybės institucijų ir įmonių darbuotojais mokėmės vadybos ir rinkodaros dalykų, „menedžmentas“ ir „marketingas“ buvo magiški žodžiai pirmaisiais Nepriklausomybės atkūrimo metais. Atvažiuodavo lektorai, atsisėdavo ant scenos, o šalia jų mes, vertėjai. Kartais pasako ką nors, nesupranti nieko, visų akivaizdoje išsiaiškini, tik tada išverti. Daug teko važinėti po Lietuvą prasidėjus privatizacijai. Lietuvoje dirbo tokia žymi tarptautinės patirties turinti KPMG konsultacinė firma, kuri rengė Lietuvos įmonių privatizavimo dokumentaciją, rinkdama pagal vakarietiškus standartus visą ekonominę ir techninę informaciją apie tos įmonės būklę ir vertę. Teko kelis kartus važinėti į Klaipėdos tabako fabriką, kol jį pardavė. Vertėme apie buhalterinę apskaitą, kainodarą, pelną, techninius dalykus, gamybos įrangą – Vilniaus, Panevėžio, Mažeikių, Utenos įmonėse. Gaudydavom žodžius iš to angliškai kalbančio ir mūsiškių specialistų lūpų. Mūsiškis kalba apie „aliejaus dezodoravimą“, angliškai verčiu iš kepurės: „*Desodoration*“. O tas angliakalbis man sako: „*Deodorization*“. Tai va, šitaip vienu metu vertėjavom ir mokėmės versti.

Ir kaip vertėjai Jūs dalyvavote valstybės kūrime?

Taip. Tam tikra prasme taip. Taip. Taip. Daugelyje pertvarkos procesų perimant vakarietišką patirtį dalyvavo ir vertėjai.

O ta atsakomybės našta pakeliama buvo tuomet?

Kuo didesnė renginio svarba, tuo didesnė atsakomybė užgula vertėją, ypač verčiant sinchroniškai. Štai kad ir per sausio įvykius, kada žinai, kad tai, kaip pasakysi, kai kurie tavo žodžiai pateks į didžiąją žiniasklaidą. Tas, kuris kalbėjo lietuviškai, jis lengvai galės pasakyti: „Tai vertėjai čia taip išvertė. Aš taip nesakiau.“ O mūsų žodžiai gal bus tiksliai pacituoti, parašys ar pasakys taip, kaip išgirdo. Ir, aišku, vakare grįžus namo, kai imi atsukinėti galvoje tą vidinį magnetofoną atgal ir prisimint, kad gal kažkur ir suklydai, kad gal kažkur pasakei nelabai tiksliai. Be abejo, būdavo didelio, sunkiai slopinamo nerimo. O grįžus namo, reikėjo jį nuslopinti, kad kitą dieną galėtum vėl atgauti pasitikėjimą savim. Tai, aišku, buvo nelengva. Ypač verčiant sinchroniškai vertėjo įtampa, kiek teko skaityti, prilygsta lakūno bandytojo įtampai.

TREČIASIS POKALBIS: APIE VERTĖJO PROFESIONALUMO DRAMBLIUS IR IŠTIKIMYBĘ TEKSTUI

Docente, du dešimtmečius po Nepriklausomybės atkūrimo Jūs apibūdiniate kaip „didelių permainų metą“ ir kartu „vertimo aukso amžių“. Kokius laikus, Jūsų manymu, šiandien išgyvena vertimas ir vertimas žodžiu? Kokią matytumėte vertėjo profesijos ateitį?

Sunkūs buvo tie metai, apie kuriuos aš kalbėjau, tai vertėjų kartai, kuri tada darba-vosi. Bet, man atrodo, kad nelengva vertėjams ir šiandien. Vertėjo darbas, be abejo, yra įdomus, bet ir sunkus, atsakingas. Iš vertėjo dabar daug reikalaujama. Vertėjams dabar reikia išmanyti ir informacines technologijas, kad galėtų kiek įmanoma išnaudoti jų potencialias galimybes vertimo kokybei gerinti ir vertimo procesui spartinti. Šitai aktualu yra ir vertėjams raštu, ir vertėjams žodžiu. Laiko deficitas, kuris visada egzistuoja kabinoje sėdinčiam konferencijų vertėjui, iškyla net ir vertėjui raštu. Reikia rytdienai vertimo, didelio vertimo ir būtinai rytdienai, po savaitės jis bus nereikalingas. Ir tada reikia mokėti pasitelkti įvairiausias informacines technologijas, kad darbą būtų galima padaryti ir greitai, ir kokybiškai.

Mūsų vertėjams, aš nekalbu apie Briuselyje ir Liuksemburge dirbančius ir neblogai uždirbančius vertėjus, Lietuvos darbo rinka tokia nedidelė, kad negali rinktis labai siauros specializacijos. Norint išgyventi iš vertėjo darbo, reikia įvairinti savo kompetencijas, plėsti jų diapazoną. Jeigu negauni darbo, negauni užsakymų pagal vieną vertimo

rūšį, reikia, kad galėtum verstis kita. Vertėjams reikės ir universalumo, mokėjimo persijungti iš vienos į kitą vertimo rūšį ar sritį, gal reikės išmokti redaguoti automatinį vertimą. Žodžiu, vertėjams, nepaisant to, kad jie šiandien yra reikalingi ir įvairių specializacijų vertėjų reikia, gyvenimas niekada nebus lengvas. Profesiniai iššūkiai keisis, bet jų bus ir niekada netrūks. Tuo ir įdomus vertėjo darbas.

2011 m. Jums buvo skirta šv. Jeronimo premija už visapusišką indėlį į meninio vertimo teoriją, kritiką ir vertėjų ugdymą, už virtuoziškus poezijos vertimus ir atidumą žodžio skambesiu. Kiek kūrybos vertime? Kaip apibūdintumėte vertimo ir kūrybos santykį?

Nuolatinis darbas ir visą gyvenimą trunkantis mokymasis yra tie du drambliai, ant kurių laikosi vertėjo profesionalumas. O kūrybiškumo reikia ne tik verčiantiems poeziją ar romanus, bet ir konferencijų vertėjams. Jau minėjau pavyzdį su anglišku Aukščiausiosios Tarybos pavadinimu. Ir konferencijų vertėjui pasitaiko, kad reikia kažką staiga kūrybiškai išversti, pirmą kartą savo gimtąja kalba nusakyti, pavadinti tai, kas dar nebuvo pavadinta. Kažkoks kitakalbis oratorius ar kalbėtojas pamini kažkokį dalyką, kurio mes dar nesam įvardiję, pavadinę. Tokiais atvejais tikrai reikia kūrybiškumo. Kūrybiškai sukurtas naujadaras paskui gali tapti bendru tos tautos žmonių, kalbančių ta pačia kalba, turtu. Kūrybiškas požiūris į savo darbą yra vertėjo profesionalumo požymis.

Žinoma, nagrinėdamas vertimus, ypač grožinės literatūros, matai, kad yra vertėjų, kurie linkę „pagerinti“ verčiamą tekstą, būtinai pridėti ką nors nuo savęs. Aš visada sakydavau, kad, jeigu yra tokių polinkių, tai reikia pačiam kurti ir rašyti knygas, o vertėjo kūrybiškumas pasireiškia tuo, kad kūrybiškai laikomasi ištikimybės verčiamam tekstui. Kaip kažkada yra sakęs rusų poetas J. Jevtušenka, „verstinė poezija turi būti graži ir ištikima“. Deja, neretai ji būna graži, bet neištikima, arba atvirkščiai – ištikima, bet negraži. Profesionalus vertėjas, ar jis kuria verstinį rašytinį tekstą sėdėdamas prie kompiuterio, ar verstinį sakytinį tekstą sėdėdamas kabinoje prie mikrofono, turi būti kūrybingas.

Savo monografijos pratarmėje dėkojate šeimai už tai, kad visą gyvenimą turėjote „galimybę netrikdomas dirbti mėgstamą darbą, mokytis ir kurti“. Darbas, mokymasis, kūryba – kas, Jūsų nuomone, buvo ir yra svarbiausia Jūsų gyvenime?

Aišku, gyvenimas prasideda nuo mokymosi. Žmonėms gyvenime labai pasiseka, kai sutinka mokymosi laikotarpiu žmones, kurie padeda jiems surasti profesinį kelią. Likimas buvo man maloningas ta prasme, kad sutikau daug gerų žmonių, talentingų, savo profesiją išmanančių žmonių, kurie buvo dosnūs dalindami savo žinias ir turėjo

įtakos mano polinkiams. Aš ir šiandien mokausi. Iš žiniasklaidos sužinotą naujadarą įrašau į savo kompiuterinį žodyną, skaitau daug vertimų ir iš inercijos vis renku pavyzdžius. O gal toks mokymasis irgi yra darbas? Kai prasidėjo suaugusio žmogaus darbas – dėstytojo darbas, aišku, jis buvo mielas ir prasmingas daugeliu atžvilgių, nes tai buvo veikla, susijusi su mėgstamais dėstomaisiais dalykais ir su studentais, kurių dauguma buvo siekiantys žinių, norėjo išmokti. Žinoma, buvo ir tokių atvejų, kai kadaise kai kas iš jų sakydavo: „Dėstytojau, kam mums mokytis tų anglų kalbos tarties subtilybių? Išeisim iš Universiteto, nuvažiuosim į kaimo aštuonmetę mokyklą, kam ten rūpės angliškų dusliųjų sprogstamųjų priebalsių tarimas su aspiracija ar be aspiracijos?“ O paskui daugelis jų jau naujaisiais laikais, kai ėmėsi naujų darbų susidūrė su gimtą kalbiais ir tie jiems žarstė komplimentus dėl jų tarties, va tada jie pajuto, kad ne veltui buvo stengtasi.

Be darbo, aišku, nieko nepasieksi. Tik dirbant ir kūrybinis įkvėpimas ateina. Beveik visi mano laisvalaikio darbai irgi buvo darbas, tik kitokio pobūdžio. Pavyzdžiui, didžiausias mano laisvalaikio pomėgis buvo poezijos vertimai, taip aš galėjau atitrūkti nuo mokslinio straipsnio ar gramatikos rašymo arba nuo Europos Sąjungos teisės aktų vertimo. Žinoma, ne viskas tuose poezijos vertimuose man pavykdavo. Dar daug ką norėjosi arba norėtusi išversti, bet žinau, kad tai neįmanoma. Man neįmanoma. Labai norėčiau išversti į anglų kalbą, sakykime, Salomėjos Nėries poemą „Eglė žalčių karalienė“, turėjau net pirmosios dalies apmatius. Bet jau žinau, kad aš jos tikrai neišversiu. Tačiau, jeigu kas nors imtųsi versti, visai padėčiau, kiek mano jėgos leistų, tam vertėjui, kuris imtųsi tokio darbo.

Kūrybos dabartiniu laikotarpiu ne tiek jau daug. Mano vertimai, ypač poezijos vertimai, yra tai, kas padaryta brandžioj jaunystėj. O paskui aš jau tiktai galėjau pridėti ką nors prie to. Užtai ir sakau jauniems: „Verskit, kol jauni.“ Ypač poeziją. To, ką jau padariau, dabar atrodo, kad nepadaryčiau arba išvis nesiimčiau versti. Atrodo, kad Maironio „Jūratės ir Kastyčio“ dabar jau neišversčiau. O tada drįsau. Išverčiau. Patikėjau, kad galiu išversti. Kūrybiškumas dar gyvas, dar rusena, dar palaikau jį, bet be didesnių užmojų. Džiaugiuosi tuo, kad galiu dar dirbti.

O Jūsų naujojoje knygoje „Lietuvių poezijos pynė“ ir yra, kaip Jūs sakote, sudėtas visas Jūsų palikimas?

Taip. Čia sudėta tai, kas buvo pradėta prieš kelis dešimtmečius. Sakykim, Maironio eilėraštis „Nuo Birutės kalno“ – „*Isisupus plačiai vakarų vilnimis, / Man krūtinę užliek savo šalta banga...*“ – buvo išverstas dar 1979-aisiais. Anais laikais beveik kas vasarą skaičiau anglų kalbos mokytojams paskaitas, o kai prasidėjo Sąjūdis, mokytojai, žinoję, kad verčiu poeziją, prašydavo paskaityti vertimų. „Gerai, – sakau, – bet pirma

aptarkim anglų kalbos norminės tarties polinkius.“ Ir aš jiems paskui paskaitydavau. Tai buvo mano didžiausia anais laikais auditorija, kuri klausė mano Maironio angliškai. Žinoma, šitas darbas, kaip čia pasakius, yra „nepatentuotas“: vis tik anglų kalba nėra mano gimtoji kalba, be to, nesu poetas, taigi neturiu idealaus poezijos vertėjo požymių. Mano pastangos versti lietuvių poeziją į anglų kalbą geriausiu atveju yra kilniais siekiais grindžiama padori saviveikla. Žinoma, į tuos vertimus įdėta daug darbo. Ir ne tik mano darbo. Turėjau gerus redaktorius. Ilgus metus dirbau su Piteriu Tempestu, jis redagavo mano pirmuosius rinkinius, mes ilgai su juo susirašinėjome, išėjau didelę jo mokyklą. Kita vertus, man pačiam teko redaguoti jo vertimus – Antano Baranausko „Anykščių šilėlį“ ir Kristijono Donelaičio „Metus“. O dabar džiaugiuosi, kad leidžiant „Lietuvių poezijos pynę“, ją atidžiai paskaitė Vilniuje gyvenantis amerikiečių poetas ir vertėjas Keris Šonas Kysas (Kerry Shawn Keys), kuris parašė dar ir gražią įžangėlę.

Stebiuosi, kad įrašęs kartais savo versto eilėraščio eilutę į *Google* paieškos rėmelį, staiga randu kažkokį anglišką *blogą* (internetu dienoraštį), kuriame įdėtas Albino Žukausko eilėraštis „Saldūnai obuoliai“. Jis apie tai, kad žmogus prisimena senatvę, kaip tėvų sode augo saldūnai obuoliai, o kaimynų mergaitė ateidavo vakarais prie tvoros tų obuolių pasirinkti, ir jie šnekėdavosi abu tol, kol patekėdavo mėnulis, ir dabar jam po tiek metų knieti sužinoti, ar ji kaip tada ateitų vėl prie sodo tvoros. Taigi, kažkam patiko tokio turinio eilėraštis ir įsidėjo jį tarp kitų anglišku rašinių ir poezijos kūrinių į anglišką *blogą*. Arba štai neseniai buvo Maironio gimimo metinės, mokiniai internete rašė: „Žiūrėk, Maironis angliškai yra.“ Ir jau vien nuo to žinojimo Maironio vertė jų akyse išaugo. Neseniai sužinojau, kad britų kompozitorius Gabrielis Džeksonas (Gabriel Jackson) eilėraščio „Ant Birtutės kalno“ angliško vertimo žodžiais sukūrė partitūrą mišriam chorui. Iš „Oxford University Press“ gavau sutartį, o šios leidyklos žmonės tokie sąžiningi, kad kai tik nuperka kas nors tų išspausdintų gaidų egzempliorių, siunčia pranešimą, kad man priklauso 44 pensai. Jau tris tokius gavau, tik vis neprisirengiu pranešti jiems savo banko sąskaitos.

Iškyla ir kitų keistų dalykų. Yra didžiulė internete visiems prieinama pasaulio bibliografinių duomenų bazė *WorldCat*. Jos duomenimis, mano pirmasis lietuvių poezijos rinkinys „Beads of Amber“ („Gintaro vėrinys“), pasirodęs gūdžiu sovietmečiu, 1979-aisiais metais, pasirodo, yra JAV Kongreso bibliotekoj, Britų bibliotekoj Londone, Australijos nacionalinėje bibliotekoje Kamberoje ir dar aštuonių Amerikos universitetų bibliotekose. Kaip tos knygos iš Lietuvos ten pateko? Kas jas nugabeno? Štai tada imi ir patiki tos savo saviveiklos prasingumu... Gal ji ir reikalinga? Pajauti savo darbo prasmę, nes pamatai, kad dalyvauji mūsų poezijos – to, kas tau gražu ir kuo tu nori didžiuotis – sklaidoj. Tai va. Na, o „Pynė“ – tai turbūt mano kaip lietuvių poezijos vertėjo į anglų kalbą gulbės giesmė.

Baigiantis pokalbiui dar viena Jūsų citata: „Konkurencijos sąlygomis visi vertėjai yra suinteresuoti siekti profesionalumo, o jų organizacijos (...) rūpinasi sudaryti sąlygas vertėjams ugdyti savo profesinę kompetenciją.“ 2000 m. įkurta Lietuvos vertėjų asociacija, 2004 m. Lietuvos literatūros vertėjų sąjunga, 2014 m. Lietuvos konferencijų vertėjų asociacija. Ar šių organizacijų pakanka vertėjo profesijos prestižui kelti?

Aišku, ta 2000-aisiais metais įkurta ir po kelių metų natūraliai išnykusi Lietuvos vertėjų asociacija atsirado pribrendus būtinybei vertėjams burtis į kažkokią organizaciją, rūpintis bendrais profesiniais interesais. Tiesa, mes nežinojome, kuria linkme pasukti. Tas nežinojimas atsispindi ir pavadinime, nes norintys steigti savo organizaciją buvo ir vertėjai raštu, ir vertėjai žodžiu, o mūsų tarpe buvo ir tų, ir tų. Britų Tarybai parėmus, buvom nuvykę į Londoną susipažinti su britų vertėjų organizacijos (ji vadinasi institutu) veikla. Turėjom kai kurių kitų nacionalinių vertėjų organizacijų įstatus ir profesinės etikos kodeksus. Dar anksčiau buvom susitikę su AIIC'o (Tarptautinės konferencijų vertėjų asociacijos) atstovais, pasidomėję tarptautinėmis konferencijų vertėjų darbo nuostatomis. Pagal tą tarptautinę patirtį bandėme atmintinėmis ugdyti klientų pagarbą ir visuotinai priimtina požiūrį į mūsų profesiją, mūsų teikiamas paslaugas. Bet mūsų asociacija greit iširo beveik nieko nenuveikusi, iširo savaime, kadangi Lietuvos įstojimo į ES išvakarėse dauguma narių individualiai pasuko Briuselio link ir tik labai nedidelė dalis liko čia. Net jos valdybos nariai atsidūrė užsienyje, emigracijoje, kaip aš sakau. Turėjom didelių užmojų, bet be žmonių jie užgeso savaime.

Laikas parodė, kad veiksmingesnės ir veiklesnės gali būti specializuotos vertėjų organizacijos. Daug per pastarąjį dešimtmetį jau nuveikė Lietuvos literatūros vertėjų sąjunga, burdama bendrai veiklai grožinės literatūros vertėjus ir keldama jų profesinį prestižą visuomenėje. Vien tik pasižvalgęs po interneto svetainę gali suvokti, kiek daug jau spėjo padaryti ir kokius veiklos užmojus brandina neseniai įsteigta Lietuvos konferencijų vertėjų asociacija. Gyvuoja ir Lietuvos vertimo biurų asociacija.

Ko dar trūksta Lietuvoj, mano akimis, tai – valstybės rūpinimosi vertėjais. Vienu metu šio tūkstantmečio pirmojo dešimtmečio viduryje pradėta diskutuoti, ar reikia mums prisiekusiųjų vertėjų žodžiu (*sworn interpreters*), ypač vertėjų žodžiu teismuose. Lietuva tapo ES nare, vis dažniau susiduria įvairių šalių teisės subjektų interesai įvairiose teisės srityse, o teismas – tai ir rašytinis, ir žodinis procesas. Juk mūsų Civilinio proceso kodekse ir Baudžiamojo proceso kodekse dažnai minimas vertėjas, teisiškai reglamentuojamas jo darbas beveik taip kaip liudytojo arba teismo eksperto. Į įvairias teises situacijas pakliūva ir mūsų žmonės įvairiose ES valstybėse, keičiamasi informacija, siunčiami dokumentai. Valstybei reikia prisiekusiųjų vertėjų, kurie padėtų vykdyti valstybines užduotis, dirbti institucijose, kurios turi tarptautinių interesų. Reikėtų turėti

tokių prisiekusiųjų vertėjų, išlaikiusių kvalifikacinius profesinius egzaminus, sąrašą gal Teisingumo ministerijoje, gal kur kitur, kad valstybės institucijos galėtų naudotis gerai pasirengusių ir deramai atlyginamų profesionalių vertėjų paslaugomis. Tokio valstybinio rūpinimosi vertėjų profesija pasigendu ir, man atrodo, kad jis turėtų būti. Beje, kažkada Seime jau buvo parengtas tokio įstatymo projektas, gal jis dar ir guli kokiam nors stalčiuje. Tai būtų didelė parama ir jūsų asociacijai, ir apskritai vertėjų prestižui. Taip yra tvarkomasi skandinavų šalyse, Danijoje ir Švedijoje.

Taigi, kalbėdamas apie veikiančias vertėjų organizacijas Lietuvoje, manau, kad šiandien vertėjai savo organizacijose gali oriai ir organizuotai švęsti Šv. Jeronimo, vertėjų globėjo, dieną. Reikia tikėti, kad jos dar daug nuveiks vertėjų labui, ir linkėti joms visokeriopos sėkmės.

O ko palinkėtumėte tiems, kas negimė vertėjais, bet atkakliai ir su meile siekia jais būti?

Tiems, kas negimė vertėjais, bet su meile siekia jais būti, palinkėčiau, kad jie visi labai labai tikėtų ta meile.

Ačiū už pokalbį. Visų Lietuvos vertėjų vardu linkime neblėstančio įkvėpimo dirbant, mokantis, kuriant.